

FUTBOL ve YEREL KÜLTÜR

Kültürü, yaşamı anlamlı kılma çabalarının sonucu oluşmuş, solunan toplumsal hava olarak tanımlayabiliriz. Düşünme yetisinin benimsediği, kanıksadığı, edindiği değerler bütünlüğü gibi de anlatabiliriz. Bizim dışımızdaki kendi varoluş koşullarına bizi de çeken, benliğimizin bir parçası olmayı başarabilen bize ait içsel ortamdır aynı zamanda. Çok da ayrımında olmadan onunla bütünleşir, kaynaşır, onunla var oluruz.

Günümüz kültür ortamının en baskın özelliği, gelişmiş iletişim olanaklarını elinde tutan ekonomik ve siyasal piyasa egemenlerinin simge, sembol sağanağının etkisi altında biçimleniyor oluşudur. Kendi bireycil düşün alanımızdan, kendimizi bir parçası saydığımız ailemize, mahallemize, kasabamıza, ilimize, hatta yeğlemelerimizle içinde yer aldığımız politik gruplara kadar, bu simge, sembol sağanağının içinde yaşıyoruz. Kendimizi ne kadar yaşadığımız eve, apartmana, köye v.s. ait olarak sayarsak sayalım, aslında bizden başka yerlerde gelişmiş bir şeylerin, esintilerin uğrak alanı olmuşuzdur. Tek başımıza kapalı bir yaşam kurmamız olası olmadığına göre kendi dünya görüşümüzün oluşmasında içinde bulunduğumuz toplumun ve diğer insanların, toplumsal sistemlerin etkisi altında kalmış olmamız kaçınılmazdır.

Dünyanın hemen her köşesine ulaşmayı başarmış iletişim araçlarıyla, günlük yaşamımızın bir parçası olmuş endüstriyel kültür öğelerine karşı, saf, kirlenmemiş, baskı ya da etki altında kalmamış bir yerel kültürden söz etmek, ya da böyle bir savın ardında olmak anlamsızdır. Saf yerel kültürü tanımlamaya kalktığımızda en çok yerel mitolojilere, değişik söylencelere varırız ki, onların da toplumsal tarihi süreç içinde bugünü oluşturmuş yaşam koşullarından etkilenmeleri, biçim ve öz değişimlerine uğramaları kaçınılmazdır. Saf yerel kültür arayışlarının nedenselliğini, her türlü iktidar ve baskıdan, kirlenmeden uzak kalma kaygısı olarak gördüğümüzde de, geçmiş iktidarların tarihsel koşullar içinde, kendi bireylerine dayattıkları zorlamalardan uzak kalabilmemizin olanaksızlığı görülebilecektir. Temsiliyetin ve çıkar ayrışmasının hemen hiç olmadığı en ilkel sosyal topluluklara varıncaya değin, bireyin kendisini toplumsal örgütlenmesinin baskı ve etkisinden koruyabildiği bir toplum biçimini düşünebilmek olası değildir.

Sonuçta, her birey, toplumsal bir kültürün bir parçası olmaktan öte tutamayacaktır kendisini. Sorun, bizi içine alan, yaşam biçimimizi belirlerken üzerinde yol almak durumunda olduğumuz birikim ve deneyimlerin, kültürün bizi götürdüğü yerde bireysel varoluş olanaklarımızı ne derece geliştirebiliyor olmamızın sorunsallaştırılmasına gelip dayanmaktayız. Kültürümüzü oluşturan öğeler içinde salt kendi karakterimize, yaratılış özelliklerimize bağlı özellikler, içinde yaşadığımız küçük örgütlenmelere, ideolojik birimlere ait özellikler ve ulusal, uluslar arası boyuttan gelerek bize kadar ulaşmış öğeler bir sarmal oluşturmuş durumdadırlar. Bu öğelerin ne kadarının bize, yaşadığımız aileye, mahalleye, kasabaya, kente ait olduğunu, ne kadarının daha uzaklardan gelip bizi kavradığını bilebilmemiz olası olmadığı halde bazı yaşam ve davranış biçimlerinin başlangıçta bize ait olmadıkları halde sonradan bizi kendilerine ait kıldıklarını da yaşayarak görmekteyiz. Futbol bu noktada özel ve özgün bir kavram olarak durmaktadır karşımızda.

Futbol dediğimiz ayaktopu oyununun bizim kültürümüzde oldukça önemli bir yer tuttuğunu biliyoruz. M.Ö. 3000. Yüzyıl'da Çin'de ilk biçimiyle ortaya çıkan, oradan Yunanistan ve Roma İmparatorluğuna geçen futbol, on yedinci yüzyılda İngiltere'ye girdikten sonra bugünkü ününü kazanma yönünde önemli adımlar da atmaya başlamıştır. Bu yüzyıldan sonra İngiliz kolejlerinde oynanan futbol 1863 yılında rugby'den ayrılmış, Football Association'un (Futbol Derneği) kurulması, oyunun ana kurallarının belirlenmesinden sonra da İskoçya, İrlanda ve Galler'e sıçramıştır. 1886'da, futbolun çok uluslu bir oyun durumuna gelmesiyle uluslararası bir eşgüdümeye yönelme gereği doğmuştur. 1904'de Paris'te Uluslararası Futbol Birliği Federasyonu'nun (FIFA) kurulmuş, arkasından da futbolun en popüler spor dalı olarak tüm Avrupa'ya ve dünyaya hızla yayıldığı gözlenmiştir. Türkiye'de futbolun gelişmiş batının yeğlediği bir spor biçimi olarak Batı kültürü içinde yerini alışıyla birlikte futbolla ilgilenmiş, onu bir oyun ve yarış dalı olmanın ötesinde bir yaşam biçimi olarak kabul etmiştir. Son on yılda, basketbol ve bazı diğer spor dallarındaki gelişmelere varana değin, ülkemizde spor denince akla hemen ve yalnız futbol gelirdi. Bugün de ülke genelinde olağanüstü popüler bir yer tutmaktadır.

Futbolun başarıyla özdeşliği arayan, takım oyununa dayanan felsefesi, bireysel başarısızlıklar için bir tür genel başarı sığınağı olmuş, toplumsal karmaşa içinde yalnızlığa itilmiş, büyük düş kırıklıkları yaşamış insanımız için birlikte kazanılmış başarılar, yengiler, utku paylaşımları ve bireysel ün kazanma eylemleri çağrıştıran bir imge durumuna gelmesine yol açmıştır. Derste, işte, aşkta başarısız olmuşsak ne önemi var ki, yandaşı olduğumuz

takımın ya da bizim gibi orta sınıftan birisinin futbolla kazandığı ün ve başarıyla teselli bulabildikten sonra...

Yerel kültür içinde futbolun yeri konusunda konuşurken, futbolun yalnızca ulusal boyutta adı geçen, başarı beklediğimiz bir takımın yandaşı olarak onda bulabildiğimiz kimi bireysel temsiliyet alanları dışında, çok daha önemli boyutları olduğunu düşünmemiz gerekir. Futbol, yerel anlamda, özellikle de amatör olarak yapıldığında daha derin anlamlar içeren kavramlar geliştirmekte, kendine özgü açılımlar üretebilmektedir. Kanımızca, asıl ilginç olanı ve üzerinde durulması gereken durum da budur. Evrensel ya da uluslararası diyebileceğimiz çeşitli kültürel esintilerin içinde bu anlamda futbolun ayrı bir yeri olduğu inancındayım. Kot pantolon, hamburger, pop müziği, kola v.b. simgelerle günlük yaşamımıza girmiş olan kültür endüstrisinin bir parçası olduğu kadar yerel kültür içinde de kendine özgü yer tutabilen özel bir oyundur futbol. Dışarıdan yerele gelmiş, ancak yerel ve bireysel değerlerle harman olmayı ve içselleşmeyi başarmış bir oyun türü, hatta yaşam biçimi olmayı başarmıştır. Futbolu diğer dış kültür biçimlerinden ayıran şey, onun taşıdığı paylaşımcı, yardımlaşmacı öğelerdir. İçerdiği bu öğeler, yerel kültürün hâlâ canlı kalmayı başarmış paylaşımcı yanıyla benzeşimler ve özdeşleşmeler kurmuş, yerel kültür içinde kendine özgü bir tutunum sağlamıştır.

Yeri gelir toplumsal olana, sistemden gelen olumsuzluklara karşı bir direniş, karşı çıkış sığınağı olur futbol, yeri gelir kendi varlığına özgün bir yer bulma çabasındaki bir bireyi anmaya, saygı görmeye götüren bir yol; bir varoluş biçimi, olanağı... Bir değeri olduğu halde bir fiyatı olmayan insancıl, nesnel kavramlar üretir yerel futbol. Onur, arkadaşlık, dürüstlük gibi kavramlar sistem karşısında yerel var oluşun ayakta duruşu gibi yapılanan bir kültür oluşturur...

Kültür endüstrisinin birer parçası sayabileceğimiz kot pantolonunun, pop müziğinin, hamburgerin kişiye tanıdığı özgür bir alan, ayrı bir farkındalık olanağı olmadığı halde futbol bu olanağı sunan ayrı ve özel bir oyundur. Futbol dışındakiler yalnızca yüzeysel bir görüntü, bir işarettir. Futbolun içerdiği takım ruhu, dayanışma duygusu, Doğu insanının nesne karşısındaki edilgen, kabul edici duruşunu da sorgulamasına yol açmıştır. Evrenin algılamasında baştan sona önceden verili, kurulu bir sistem içinde kendini bir araç gibi gören taşra delikanlısı, çoğu zaman, futbol oyunu içinde, hem kendini hem içinde bulunduğu yaşam koşullarını sorgulamayı başarmıştır. İktidar özlemi olmayan bir örgütlenme biçimi olarak da tanımlayabiliriz yerel futbol kültürünü. Bireyin, toplumsal olandan, sistemden gelenden kendisini korumak için çatısı altına girdiği, aynı anda kendi birey varlığını hiçbir temsil mekanizması ile yok etmediği ayrı bir örgüt biçimi...

Bugün Anadolu'nun çeşitli yörelerinde binlerce, on binlerce genç, kendi birey varlıklarını ve yerel duruşlarını futbolla yapılandırma uğraşı içindedirler.

Atina'da yapılan 28. Yaz Olimpiyat Oyunları futbolda çok ilginç bir sonuçla başladı. Ülkeleri işgal altında, sürekli bombalanan, her gün yüz civarında insanın yaşamını yitirdiği, düzenli çalışma olanağı bulamayan, futbola yönelik önemli bir yatırımı ve kitlesel desteği de olmayan Irak ulusal takımı, dünya ikincisi Portekiz'i 4-2 yendi! Irak takımının çalıştırıcısı Adnan Hamd, "Ülkenizin şu andaki durumundan dolayı antrenmanlarda bile büyük zorluklar yaşıyoruz. Iraklı vatandaşlarımızın gurur duymalarını sağladık" diyor (14 Ağustos Cumartesi 2004, Cumhuriyet Gazetesi spor sayfası). Irak'ta yaşanan karmaşanın, insanlık suçlarının futbolla ortadan kaldırılabileceğini, ya da dünyanın Irak'ta olup bitenlerin ayırımına futbolla varacağını savlayacak değiliz. Ancak bir Iraklı için Olimpiyat Oyunları içinde alınan bir sonuç çok şeyler anlatmaktadır. Irak ulusal takımında oynayan oyuncuların kendilerinden rasyonul bir düşünüşle kat kat güçlü oldukları yadsınamaz bir takım karşısında aldıkları başarı, insanın adalet arayışı, haksızlıklara karşı savaşımı için önemli bir gösterge değeri taşıyabilmekte, derin anlamlar içerebilmektedir. Futbol değerlendirirken, yalnızca bir spor dalına ayrılmış gelir kaynaklarını, yaşam kalitesinin yükselmesinde önemli hiçbir katkısı olmayan, hatta taşıdıkları yoz kültürle kötü örnek olan profesyonel futbolcuların aldıkları parayı, yüz binlerce insanın yaşadıkları toplumun ve dünyanın sorunlarını bir kenara bırakıp yandaşı oldukları takımın küçücük sorunlarıyla ilgilenmesini, tribünleri dolduran on binlerin karşı takım yandaşlarına ettikleri küfürü, güttükleri anlamsız kini düşünerek, futbola erkek-egemen kültürün maço saplantısı gözüyle bakmak dar görüşlü bir yaklaşım olacaktır... Olaya bir de Irak ulusal takımında oynayan ve Portekiz gibi güçlü bir takımı yenmeyi başaran Iraklı futbolcunun, alınan sonucu öğrenen, baskı ve kıyım altındaki Iraklı insanın gözüyle bakmayı başarabilmeliyiz. Futbol, bu noktada diğer "dış kültür" sayılabilecek, kültür endüstrisinin parçası sayılabilecek öğelerden ayrı bir tuttuğunu gösterebilmektedir.

Futbol kolay ulaşılabilir bir oyundur. Küçücük bir toprak parçası, bir okul bahçesi, ya da bir yayla düzlüğü, birkaç oyun çağı insanı ve bir top oyun oynamak için yeterli olanağı sağlar. Futbol oyununda her oyuncu çoğunlukla kendi yeğlemesine, kendi yeteneklerine göre yer alır, öznel ve özgür olanaklar sunar. Kimi durumlarda bir hücum oyuncusunun sonradan kaleci olduğu, bir kaleciden çok iyi bir santrafor çıktığı görülmüş olsa da, genelde seçimler özgür yapılmaktadır. Futbol etkinlik isteyen, bedensel güçle zihin kıvraklığını, güçlü bir anlayışı gerektiren bir spordur. Emeğe dayanmaktadır. Edilgen, kabul edici benliklere bu oyunda pek yer yoktur. Futbol paylaşımcı bir oyundur. Takım arkadaşları arasında

dayanışmayı, yardımlaşmayı gerektirir. Göze girmek, başarılı olmak için fazlaca bencil oynayan birey çok başarılı olamayacaktır. Tam karşıtı olarak, silik kalındığı, bireysel yeteneklerin gösterisine olanak sağlanmadığı, tek bireyin kendi ayrılığı, özgünlüğünü oyuna katacak girişim gücünü kapsamadığı zaman da, başarısızlığı getirecektir.

Futbol bir yaşam biçimi olarak algılanmadığı, tüm yaşam ona bağlanmadığı sürece hem bedensel, hem ruhsal anlamda bireyi yeniler, geliştirir, güçlendirir.

Futbolu “gençleri kahveden kurtarma”nın ötesinde anlamlar taşıyan bir yarışma, paylaşma oyunu, hatta yaşamı sorgulama ve kendi varoluşu için özel bir yer açma mücadele biçimi olarak değerlendirmek çok da yanlış sayılmamalı. İnsanın yaratılışsal tözünde var olmayı sürdüren karakter parçalarıyla kolayca uyum sağlayabilmiştir futbol. Belki de bu özellikleri nedeniyle özellikle geri ülkeler yerelliği içinde kolaylıkla kendine yer edinmiş, kitlesel bir kültür haline gelmiştir. Yine bu özelliği nedeniyle de kitleleri yaşamın diğer boyutlarından, politik eylemlilikten kaçırabilmek, onlara sanal bir düş âlemi ve yalancı başarılar yaratabilmek için kimi diktatörler tarafından kullanılan bir araç oluvermiştir. Oyun içinde hayatı tanıdığımız, hayat içinde oyunlaştırdığımız özel ilişkiler bütünlüğü olan futbol, genç bir yaşamın tüm boyutunu kapladığında, kendini destekleyen diğer kültür öğeleriyle, aydınlatıcı, sorgulayıcı bir eğitim, daha iyi bir yaşam için mücadele v.b. gibi bütünlüyci düşünce sistemlerinden uzak bırakıldığında kendine özgü, kapalı, yalancı mutluluklar sunan bir alan durumuna da düşebilmektedir...

Sorun, futbolun iyi mi kötü mü olduğu sorusuna yüzeysel bir yanıt aramaktan çok, futbol oyununun insancıl özellikleri esas alan bir çözümlemeyle değerlendirilmesinde yatmaktadır. Futbolun, bilinçle, spor bilimiyle, sağlık yönüyle birlikte ele alındığında yerel kültür için geliştirici, ufuk açıcı, varlığı ve yaşamı sorgulayıcı öğeler taşıdığı bilinmesinde yarar vardır. Kaba ve bilgiç entellektüel bir bakışla futbolun kitleler için bir afyon, ya da erkekegemen toplumun maço saplantısı olarak değerlendirilmesi, futbolda yaşamı sevmiş, orada kendisine yer bulmuş yerel ve özgün duruşun görmezden gelinmesi demek olacaktır.

alperakcam@gmail.com , alakcam@yahoo.com